

ОЛИМПИА НАЗАРИЯСИ ТАЪЛИМИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ҲОЛАТИ ВА МУАММОЛАРИ

Мамазиятов Дониёрбек Бахтиёрвич

СамДУ

dmamaziyatov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10069840>

Аннотация: Олимпия таълими, бир томондан, ёшларнинг спортга қизиқиши ортиб бораётганлиги, иккинчи томондан, уларнинг олимпия ғоялари, кадриятлари ва анъаналарига қўшилиб кета олмаганлиги ўртасидаги объектив қарама-қаршиликларни бартараф этишга қаратилган. Бироқ, буни амалда бажариш учун олимпия таълимнинг ижтимоий ҳодиса сифатида мутахассис унинг мазмуни ва имкониятлари тўғрисидаги илмий билимларга эга бўлиш керак

Калит сўзлар: олимпия ҳаракати, олимпия таълими, тарихий далиллар, олимпия кадриятлари, ЮНЕСКО, ХОҚ, МОҚ, МОА, Замонавий Олимпия ҳаракати, жисмоний тарбия мутахассислари, олимпия таълими тўғрисидаги билимларини такомиллаштириш, паралимпия ҳаракатини ривожлантириш.

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОЛИМПЕЙСКОГО ТЕОРЕТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: Олимпийское образование направлено на устранение объективных противоречий между, с одной стороны, растущим интересом молодежи к спорту, и, с другой стороны, ее неспособностью приобщиться к олимпийским идеям, ценностям и традициям. Однако для того, чтобы сделать это на практике, специалист должен обладать научными знаниями о содержании и возможностях олимпийского образования как социального явления.

Ключевые слова: Олимпийское движение, олимпийское образование, исторические свидетельства, олимпийские ценности, ЮНЕСКО, МОК, ИОК, ИОА, современное олимпийское движение, специалисты по физическому воспитанию, совершенствование знаний об олимпийском образовании, развитие паралимпийского движения.

STATUS AND PROBLEMS OF FORMATION OF OLYMPIC THEORY EDUCATION

Abstract: Olympic education is aimed at eliminating the objective contradictions between, on the one hand, the growing interest of young people in sports, and, on the other hand, their inability to join the Olympic ideas, values and traditions. However, in order to do this in practice, an expert should have scientific knowledge about the content and possibilities of Olympic education as a social phenomenon.

Key words: Olympic movement, Olympic education, historical evidence, Olympic values, UNESCO, IOC, IOA, modern Olympic movement, physical education specialists, improvement of knowledge about Olympic education, development of the Paralympic movement.

КИРИШ

Сўнги йилларда бир қатор маҳаллий ва хорижий олимлар олимпия ҳаракатида олимпизмнинг ривожланиши, бутун жамият ва ҳар бир инсоннинг ижтимоий

муносабатларини шакллантириш йўлидаги ривож учун олимпия таълимнинг долзарблиги ва зарурлигини эътироф этиб, асослаб беришган

Олимпия таълими, бир томондан, ёшларнинг спортга қизиқиши ортиб бораётганлиги, иккинчи томондан, уларнинг олимпия ғоялари, кадриятлари ва анъаналарига қўшилиб кета олмаганлиги ўртасидаги объектив қарама-қаршиликларни бартараф этишга қаратилган. Бироқ, буни амалда бажариш учун олимпия таълимнинг ижтимоий ҳодиса сифатида мутахассис унинг мазмуни ва имкониятлари тўғрисидаги илмий билимларга эга бўлиш керак Ушбу йўналишдаги илмий тадқиқотлар жуда долзарб ва деярли бир неча йилдан ортиқ мамлакатимизда ва хорижда амалга. Бу ерда тўпланган илмий маълумотлар -таҳлил ва тушунтиришни талаб қилади. Бу, ўз навбатида, олимпия таълим назариясининг концептуал асосларини аниқлашни, бир қатор фундаментал тушунчаларни, олимларнинг фикрлари ва хулосаларини аниқлаштиришни талаб қилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Бугунги кунда олимпия таълими ҳақидаги илмий билимлар, асосан, эмперик хусусиятга эга бўлиб, маҳаллий ва хорижий мутахассисларнинг амалий тажрибаларини умумлаштиришнинг ўзига хос туридир, бу хали етарли даражада изчил, ички қарама-қарши тизим билан бўлмаган илмий билимлар тўпламидир.

Махсус адабиётларни таҳлил қилиш олимпия таълимнинг келиб чиқиш тарихи, инсониятнинг умумий маданиятининг ривожланиши, Олимпия ғояларининг пайдо бўлиши, махсус спорт мусобақаларини ташкил этиш амалиёти ва уларга тайёргарлик кўриш тизими билан узвий боғлиқ эканлигини аниқлаш имконини беради. Бу ерда Қадимги Юнонистон алоҳида ўрин тутаяди, бу бир қатор тарихий далиллар билан тасдиқланган.

Бироқ биринчи мустақил олимпия таълими муассасасининг пайдо бўлиши 1961 йилда Халқаро олимпия академиясининг таъсис этилган даврига тўғри келади. ХОҚ нинг асосий мақсади олимпия тамойиллари, ғоялари ва кадриятларини тарқатиш ва ривожлантиришдир. Айни пайтда бу ерда ўтказиладиган сессияларда олимпия таълимнинг масалалари бевосита муҳокама қилинмоқда ҳамда бошқа мақсадли ишлар амалга оширилмоқда.

Антипова М.Б. маълумотларига кўра, инсонпарварлик ғояларини амалиётга татбиқ этиш ва мактаб ўқувчиларининг маънавий кадриятларга йўналтиришни олимпия таълими курсини чуқур ўргатиш орқали амалга оширилиши мумкин. Бунинг учун ўрта мактабнинг 10-синф ўқувчилари учун назарий махсус курс ишлаб чиқилган. Бу тажриба синфларида олимпия билим даражасини сезиларли даражада оширишга имкон беради.

Академик В.Столяров ва И.В.Баринваларнинг ишлари талаба ёшларнинг олимпия таълими мавзусини ривожлантиришга жуда мос келади. Улар олимпия ҳаракати доирасида жисмоний тарбия мутахассиси фаолиятининг назарияси ва амалиётининг амалий татбиқ этилишини жумладан.

- маълум бир билим тизими (олимпия таълими);
- муайян мотивация тизими: қизиқишлар, эҳтиёжлар, кадриятлар ва бошқалар (олимпия тарбияси);
- қобилият, кўникма ва малакаларнинг муайян тизими (Олимпия таълими).

Мамлакатимизда олимпия таълимига бўлган эҳтиёж жуда муҳим ижтимоий ҳодиса сифатида халқаро миқёсда ҳам, мамлакатимизда ҳам етакчи давлат ва жамоат ташкилотлари сифатида эътироф этилади.

Бугунги кунда олимпия таълимнинг жамият тараққиётидаги аҳамияти ЮНЕСКО томонидан қайд этилган, Ҳалқаро олимпия қўмитаси томонидан тасдиқланган ва Олимпия Хартиясида мустақамланган (31-модда). Олимпия таълими масалалари XII Олимпия Конгрессида асосий масалалардан бири бўлиб, у Олимпия таълимини замонавий халқаро ходиса сифатида такомиллаштириш учун бошланғич нуқтага айланди.

ХОҚ ҳомийлигида Канадада ташкил этилиши олимпия таълимини тасдиқлашда муҳим жиҳат ҳисобланади. Бундан олдинроқ, ХОҚ тамонидан Олимпия академияси ва олимпия таълими бўйича комиссия тузилган эди.

Шундай қилиб, тарихда илк мартаба олимпия таълими давлатимизда ўз фаолияти ва ривожланиши учун зарур бўлган қонунчилик ва маъмурий базани эгаллади.

Бундан ташқари, олимпия таълими фаол илмий тадқиқотлар мавзусига айланмоқда. Сўнгги йилларда уни мустақил тизим сифатида шакллантириш қонунларини ўрганишнинг концептуал асослари изланмоқда. Бу борада илмий анжуманлар ва сессиялар ўтказилмоқда, диссертация тадқиқотлари ва бошқа илмий ишлар тайёрланмоқда. Шундай қилиб, Олимпия таълими ҳозирги вақтда ўзига хослиги билан ажралиб турадиган махсус ижтимоий институт сифатида ўзини намоён қилди:

1. У инсонларни ижтимоийлаштириш, олимпизмнинг асосий қадриятлари ва амалиётига қўшилиш вазифасини бажаради, унинг келиб чиқиши қадимги Юнонистон Олимпия ўйинлари даврига тўғри келади ва жисмоний маданиятнинг пайдо бўлиш тарихи билан чамбарчас боғлиқ.

2. Замонавий Олимпия ҳаракатининг асосчиси Пьер Де Кубертен томонидан қаратилиши мумкин бўлган маълум педагогик аҳамиятга эга.

3. Ижтимоий муассасаларнинг ҳақиқий хусусиятларини (ХОҚ, МОҚ, МОА, таълим муассасалари, ўқув ва услубий қўлланмалар ва бошқа) ўрганади.

4. У қонуний рўйхатга олинган, маъмурий асосга эга.

5. У муайян ролларни (ўқитувчи, талаба, мураббий, спортчи, ўқитувчи, талаба ва бошқа) бажарадиган турли хил ижтимоий гуруҳларни бирлаштиради, бу концептуал асосларни ривожлантириш бўйича фаол илмий тадқиқотлар ва олимпия таълимини мустақил тизим сифатида шаклланишини тартибга солувчи қонунларни ўрганиш билан тавсифланади.

Илмий-услубий адабиётлар, биринчи навбатда, олимпия масалалари бўйича илмий-амалий конференция ва семинарлар материаллари, мавжуд бўлган халқаро ва ички тажрибалар, шунингдек, ўз тадқиқотларимиз каби ҳозирги шароитда амалдаги муаммолар ва олимпия таълими ривожланишининг асосий йўналишини ажратиб кўрсатишимиз мумкин.

Олимпия таълимига бўлган эҳтиёж, юқорида айтиб ўтилганидек, спортнинг юқори даражада ривожланиши ва олимпия ғоялари ва қадриятларини ўзлаштиришнинг паст даражаси ўртасидаги зиддиятдан келиб чиқади. Шу муносабат билан Ҳалқаро олимпия қўмитаси биринчи президенти Х.А.Самаранч XII Олимпия Конгрессида (Париж,1994) таъкидлаганидек: “Олимпия таълими жамиятнинг барча даражаларида амалга оширилиши керак”. Шунинг учун олимпия таълимнинг долзарб вазифаларидан бири бу аҳоли тоифасининг тўлиқ қамраб олинмаганлигидир. Барча ижтимоий гуруҳлар (мактабгача ёшдаги болалар, спортчилар, айниқса, юқори малакали спортчилар, ўрта махсус таълим муассасалари ўқувчилари, аҳолининг катталар қисми) ўртасида олимпия ғояларини тарқатиш кам ёки умуман йўқ.

Бир қатор муаллифлар: Б.Жолдак, Б.С. Родиченко, W.Welson, J.Segura P.Robert ва бошқаларининг таъкидлашича, таълим жараёнига асосан ижтимоий тизим, унинг шаклланишида ўқитувчилар, ота-оналар, тенгдошларнинг олимпия саводхонлиги даражасига таъсир кўрсатади.

Ушбу муаммони бир неча йўналишларда ҳал қилиш мумкин:

- миллий олимпия таълими тизимлари ва оммавий ахборот воситалари ўртасидаги бевосита алоқаларни ташкил этиш зарур;

- миллий олимпия таълими тизимларини шакллантиришда халқаро ҳамкорликнинг зарур даражасини ўргатиш керак.

Бизнинг фикримизча, бу муаммони ҳал этиш масалалари янада кенгроқ қамровни талаб қилади ва бу бугунги кунда аҳамиятсиз бўлган олимпия таълими муаммолари билан ўзаро боғлиқ.

Олимпия таълими бўйича ишлаб чиқилган дастурлар ва услубларни амалга оширишга қодир малакали мутахассисларни тайёрлаш масаласи ўта долзарбдир. Биринчидан, бу жисмоний тарбия мутахассисларини тайёрлайдиган олий ўқув юртлари талабаларига, биринчи навбатда, олимпия ҳаракати жисмоний тарбия жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ.

Ушбу машғулотда фақат бир нечта махсус курслар ёки “Олимпия таълими” фанидан фойдаланиш билан чекланиш нотўғри бўлади. Таълимнинг бутун ўқиш даврини қамраб оладиган олимпия таълимининг мақсадли тизимини ишлаб чиқиш зарур, фақатгина бу аҳолининг турли ижтимоий гуруҳлари орасида олимпия таълими самарадорлигини оширадиган мутахассисларни тайёрлашга имкон беради. Ечим, шунингдек, олимпия таълими жараёнини услубий таъминлаш масаласини ҳам талаб қилади.

Олимпия таълимини тасдиқлашнинг муҳим жиҳати - Халқаро тарих Академияси ва олимпия ҳаракати ХОҚ ҳомийлигида Канадада ташкил этилган. Илгари Олимпия академияси ва олимпия таълимида ХОҚ комиссияси тuzилган.

Ечим олимпия таълими жараёнини методик таъминлаш масаласини ҳам талаб қилади. Бугунги кунда мутахассислар пухта ишлаб чиқилган ўқув-услубий қўлланмаларга эга: Гончарова О.В., Джалилова Л.А., Умаров Д.Х., Асатова Г.Р., Ж.Э.Эшназаровлар. Бироқ улар ҳозирги кунга қадар кичик нашрга эга бўлганлиги сабабли талабаларнинг кенг доирасини қамраб олмаган.

Олимпия таълими тўғрисидаги ўқув қўлланмалар ва адабиётларнинг кўп миқдорда, қулай нархларда чоп этилиши ёш олимлар ва талабаларнинг олимпия таълими тўғрисидаги билимларини такомиллаштиришга замин яратади, ушбу тизимга ўқув юртлари ва олимпия академияларининг эътиборини жалб қилиш, муаммоларни ҳал этишга амалий ёрдам беради. Бунга бутун аҳоли учун энг қулай бўлган оммавий ахборот воситаларини олимпия кадриятлари, ғояларини тарқатишга кенг жалб этиш ёрдам беради.

Ҳозирги кунда олимпия таълими фаолияти олимпия ҳаракати ичидаги муносабатларни уйғунлаштириш омили сифатида долзарб муаммо бўлиб келмоқда.

Шундай қилиб, олимпияда этикасини мустаҳкамлаш каби долзарб масалани ҳал қилиш учун олимпия таълимидан нафақат болалар, ўсмирлар ва ёшлар ўртасидаги ўқув-тарбия жараёнида, балки спортчиларнинг ўқув-машғулотлари жараёнларида ҳам фаол фойдаланиш таклиф этилади. Олимпия Конгресларининг якуний хужжатида таъкидланганидек, олимпия ғояларига мувофиқ амалга ошириладиган спорт амалиёти олимпия таълимининг энг самарали шаклидир. Соғлом одамлар ва ногиронларни

бирлаштиришга имкон берувчи турли хил клублар ва спорт турлари бўйича ҳаракатлар яратиш орқали, шунингдек, ногирон кишиларга тўғри муносабатни шакллантиришга қаратилган тегишли тарғибот ёрдамида олимпия таълими паралимпия ҳаракатини ривожлантиришга ёрдам беради.

Бироқ В.К. Бальсевич, Л.И.Лубишева, Н.В. Печерский, А.А. Сучилин, В.Н.Платонов, В.И. Столяров, И.В. Баринава ва В.Усаков каби муаллифларнинг фикрига кўра, асосий муаммоси бугунги кунда олимпия таълимини педагогик воситалар, усуллар ва технологиялар тизими сифатида ишлаб чиқмаслик, уни ижтимоий институт сифатида тушунишнинг назарий ва услубий асослари мавжуд эмаслигидадир.

ХУЛОСА

Олимпия ўйинларининг шаклланиши ва ривожланиш муаммоларини аниқлаштиришда таълим қуйидаги масалаларни ҳал қилишни талаб қилади:

- Олимпия таълимини аҳолининг турли ижтимоий демографик гуруҳлари орасида тарқатиш;

- услубий таъминотни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш;

- малакали мутахассисларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш тизимини яратиш;

- оммавий ахборот воситалари орқали ишлаш усулларини такомиллаштириш;

- олимпия ҳаракати ичида манфаатларни уйғунлаштиришда Олимпия таълимидан фойдаланиш;

- олимпия таълимининг илмий моҳиятини асосий педагогик жараён ҳисобланган ижтимоий ҳодиса деб ҳисоблаш;

- олимпия таълимининг моҳияти, унинг ишлаши ва ривожланишини аниқлаш муаммоларини ҳал қилиш учун олимпия таълими мазмунини кўриб чиқиш.

Адабиётлар рўйхати.

1. Abdulaziz Usubjon ugli Khamiddjanov. (2020). The system and content of student selection in belt wrestling. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(4), 316-317.
2. Khamidjanov Abdulaziz Usubjon og'li. (2020). Improving the system and content of selection of children for the sport of belt wrestling. Indicators, 8(11), 12-16.
3. Nuriddin Rukhiddinov Goziyev, Abdulaziz Usubjon ugli Khamiddjanov. (2019). The stage of improving the system and content of candidate selection for belt wrestling. Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology, 1(3), 279-281.
4. АУ Хамиджонов. (2020). Белбоғли кураш спорт турига болаларни саралашнинг назарий ва амалий таҳлили. Fan-Sportga, 6(6), 75-77.
5. Ахматов.М.С. Узлуксиз таълим тизимида оммавий спорт-соғломлаштиришишларини самарали бошқариш –Т.УзГИФК. 2005.
6. Бадрак.К.А. Допинг в спорте- как проблема нравственности. Физическая культура; воспитание, образование, тренировка.-2010.-№1.- 70-72.
7. Баринава.И.В. Состояние и пути совершенствования олимпийского образования и воспитания учащейся молодежи: Автореф.канд.дис.-М.1994.
8. Гончарова.О.В. Внимание: Допинг! Краткий справочник для спортсменов и тренеров: по материалам Всемирного антидопингового агентства (ВАДА)- Т: Лидер Пресс. 2015-36 с.

9. Джалилова.Л.А. Развитие международного спортивного и олимпийского движения. Учебно-методические рекомендации. : Издательство «ИТА - PRESS», 2015. 31 с.
10. Джалилова.Л.А. Физическая культура и спорт в зарубежных странах в новейшее время (начала XX в – до настоящего времени). Учебно-методические рекомендации. Т: Издательство «ИТА - PRESS», 2015. 34 с.
11. Мамазиятов.Д.Б. Гончарова.О.В. Особенности методики обучения студентов олимпийским знаниям на основе олимпийских традиций // Современные проблемы физической культуры и спорта// Международная научно- практическая конференция. Т Издательство «ИТА - PRESS», 2012. 580 с
12. Мамазиятов.Д.Б. Олимпия билимлари асосида тарбиявий ишларни такомиллаштириш. Ўқув-услубий кўлланма. 2018 й.
13. ФА КЕРИМОВ, АУ ХАМИДЖОНОВ. (2021). Белбоғли курашга болаларни саралашда мусобақа фаолияти ва техник-тактик тайёргарлик кўрсаткичлар самарадорлигини баҳолаш ва назорат қилиш методикаси. Научно-практическая конференция, 1(1), 35-390.
14. ФА КЕРИМОВ, АУ ХАМИДЖОНОВ. (2022). Белбоғли кураш спорт турига 9-14 ёшли болаларни саралашда махсус жисмоний тайёргарлиги кўрсаткичларининг ўрни ва аҳамияти. Научно-практическая конференция, 1(1), 62-73.